

"Bildligt": bilder som talar - bildligt talat

Paradoxen är välkänd: kristen tro gör anspråk på att beröra en verklighet som "inget öga sett och inget öra hört", men den bemödar sig ständigt att söka göra denna verklighet tydlig för både öga och öra. All kunskap startar med våra sinnen, och så måste det osinnliga klädas i sinnlig dräkt för att bli begripet fast detta egentligen är omöjligt. Det uttrycks i ord - med adress till örat, och i bild - med adress till ögat. Men i ständig växelverkan: bilden illustrerar det ordet söker uttrycka, och ordet får ofta formen av bildligt tal. Vår volym "Bildligt" handlar om båda aspekterna, med olika accenter i olika bidrag: bilder i egentlig mening (målade, skurna etc) och bildspråk.

Problemet är aktuellt inte bara för trons egen reflexion utan också för religionsvetenskapen. Det framhåller biskop Jan Arvid Hellström i sitt bidrag till volymen, och själv har jag ingående diskuterat problemet i kap 5-6 av min bok "Människa, livstolkning, gudstro", 1984. Den vetenskapliga teologin har bl a till uppgift att för en intresserad allmänhet beskriva vad kristen tro handlar om, och så blir problemet genast akut.

René Kieffer, professor i Nya testamentets exegetik i Uppsala, är god kännare också av fransk religionsfilosofi. Kombinationen exegetik-filosofi präglar på ett instruktivt sätt hans studie för denna volym: "Bild och verklighet. Några reflexioner över det religiösa språkets egenart". Här finns en klar tyngdpunkt på bilden i överförd bemärkelse, som språkligt fenomen.

Jan Arvid Hellström tar i sin redan nämnda studie upp själva det principiella grundproblemet om bild och verklighet, bild då behandlad ur båda aspekterna. Studien har fått den talande titeln: "Bilder av den bildlöse. Reflexioner kring gudstro, gudsbild och verklighet". Av särskilt intresse är Hellströms vittnesbörd om vad den svenske diktaren Dan Andersson har betytt för honom till hjälp att fixera huvudproblemet rörande religiöst bildspråk. Här finns också en intressant belysning av hur

psalmdiktaren J O Wallin söker komma till rätta med kontrasten avstånd-närhet i gudsrelationen.

Hellström skildrar inledningsvis sina barndomsintryck av "Öckerös Michelangelo", Jean Lilliedahl, som liksom sin store föregångare åstadkom takmålningar över himmelen, med Gud som patriarkalisk och långskäggig fader i centrum. I anknytning härtill - och då saken inte berörs i någon av studierna i denna volym - vill jag nämna en aha-upplevelse jag fick när jag 1978 kartlade material för ett föredrag om "Gottessymbol und soziale Struktur" (tryckt i volymen "Religious Symbols and Their Functions", Donnerska institutets skriftserie X, Åbo 1979). Vad jag upptäckte var att respekten för det gammaltestamentliga bildförbudet under hela det första årtusendet hindrade alla försök att i bild framställa den första gudomspersonen. Endast den andra personen avbildades, den människoblivne Logos (tillika med Maria, apostlar, helgon etc). Det var inkarnationen som teologiskt legitimerade bildframställningar, men den uteslöt samtidigt försök att avbilda Gud som icke-inkarnerad. Den utveckling som startar från 1100-talet och kulminerar med Michelangelo, med långskäggiga framställningar av Gud Fadern, utgör således ett beklagansvärt avsteg från en tusenårig kristen konsensus. Visst finns det patriarkala drag redan i den bibliska gudsbilden, men utvecklingen i renässansens bildkonst innebär en kolossal förgrövning av dessa drag.

Studier av kristna predikanter bildspråk har väl knappast alls gjorts i vårt land. Exegetikprofessorn Lars Hartman, numera forskningschef vid Svenska kyrkans forskningsråd, gör faktiskt en liten pionjärinsats med den pilotstudie han framlägger i denna volym: "Frötallar och ropande eldtungor. Om bilder i predikan". Huvuddelen av materialet är från vårt eget sekel, men två 1800-talsexempel förekommer också. Man vill gärna hoppas att denna studie skall ge impulser till mer forskning på området.

De tre följande studierna handlar alla om bilden i egentlig mening. Bengt Arvidsson, lundensisk TD med bildbruket inom lutherdomen som specialområde, tar här upp ett tema som spelat stor roll för att inom denna tradition legitimera bruket av bilder: "Bilder för de inte läskunniga. Gregorius' argument i historiskt perspektiv". Argumentet (formulerat av påven Gregorius den store) går ut på att bildliga framställningar i kyrkorummet, framför allt av episoder ur Bibeln, är nyttiga med tanke på de inte läskunniga. Arvidsson ger en lärd exposé över diskussionen härom och framhåller också en problematisk sida av argumentet: det kan tolkas som att läskunniga saklöst kan avvara bilder.

Nils-Henrik Nilsson, TD, verksam inom gudstjänstsektorn i Svenska kyrkans centrala planeringsarbete, gör en specialstudie kring den 1986 nyinförda korsandakten på långfredagen: "Ecce lignum crucis - Se korsets trä. Bilden i Svenska kyrkans gudstjänst". Studien belyser på ett intresseväckande sätt hur det nya ritualet innebär en innovation vars principiella innebörd beslutsfattarna knappast var fullt medvetna om.

Elisabeth Stengård, TD i konstvetenskap, ger en intressant, "avvikande" studie kring religiös bildkonst: hur man i riktningar av modern andlig konst undviker konkret bildskapande och i stället söker sig till ett abstrakt framställningssätt: "Sökarens tecken - några reflexioner kring geometrins och tomrummets användning i den moderna andliga konsten". Bakgrunden i mystik erfarenhet av konkretionens omöjlighet framhävs.

Maria Klasson Sundin, doktorand i teologi, svarar för den avslutande studien, "Säll den henne finner - Om kvinnligt och manligt i gudstjänstens bilder". Den patriarkala gudsbilden - berörd ovan - står i centrum för en kritisk studie, där över huvud det ringa utrymmet för kvinnlig religiös erfarenhet i nuvarande gudstjänstordningar påtalas. Denna studie väcker verkligen många tankar, och det var väl meningen.

Årsboken Svenskt gudstjänstliv, årgång 68/1993, överlämnas härmed till läsaren i förhoppningen att den skall stimulera till eftertanke, diskussion och vidare fördjupning i en för allt andligt liv ytterst central och angelägen problematik.

Ragnar Holte